

Література

1. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. – К.: Фірма Довіра, 1992. – 141 с.
2. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Українське монашество / Упоряд., авт. іст. біогр. нарисів та коментарів М.С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2002. – 396 с.

Анотація

У статті "Історична пам'ять як основа виховання національно свідомої особистості" здійснено аналіз концепції І.Огієнка про складові націобудування в аспекті виховання та формування національно свідомої особистості. Особливу увагу зосереджено на визначальному впливі історичної пам'яті, мови та культурної традиції, презентованій у спадщині народу, нації, для виховання у особистості почуття національної гідності.

The thesis, "Historical Memory as a Foundation for the Development of a Personality with National Consciousness", analyses I. Ohienko's concept of the elements necessary for nation building, especially the aspects of nurturing and forming of a personality with national consciousness. Special attention is paid to determining influences, such as historical memory, language and cultural traditions, preserved in a people's inheritance, which engender, in the individual, the development of feelings of national dignity.

Елеонора Федорчук
м. Кам'янець-Подільський

ІВАН ОГІЄНКО І РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ

Розбудовуючи національну освіту, ми шукаємо теоретичну і практичну базу для доведення необхідності висунення тих чи інших положень: особистісної орієнтованості, духовності, громадянськості, творчості. У своїх пошуках ми неодноразово звертаємося до зарубіжного досвіду, досвіду прогресивних педагогів світу. Це, звичайно, добре, тому що допомагає Україні увійти в європейський простір. Головне, щоб ми не забували при цьому власні витoki, досвід та теоретичні узагальнення кращих українських педагогів: Г.Ващенка, А.Макаренка, С.Русової, В.Сухомлинського. І безперечно, в одному ряду з ними стоїть неординарна постать державного та релігійного діяча, просвітника й педагога Івана Огієнка. Попри різноманітну діяльність він завжди залишався Вчителем: учнем, який виконував учительські функції, учителем середньої школи, членом "Товариства поширення освіти", методистом, міністром освіти УНР, ректором Кам'янець-Подільського держав-

ного українського університету тощо. У педагогічному доробку І.Огієнка чітко простежується його підхід до побудови державної політики в галузі освіти та визначення мети виховання як необхідності формування вільної, гуманної, морально досконалої, творчо розвиненої, національно свідомої особистості.

Реально така можливість настала у сучасній Українській державі.

Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.) як один із стратегічних напрямів розвитку освіти у першій чверті ХХІ століття визначає національний характер освіти і національне виховання як органічну складову освіти, що має на меті "виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнародних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури" [2].

Як стверджував І.Огієнко, національна свідомість особистості є основою для формування такої якості, як громадянськість, яка повинна мати практичне втілення у служінні своєму народові, вільній Українській державі. Громадянська активність – це реалізація національних інтересів, виконання вимог, що висуваються державою. Вона повинна охоплювати такі ознаки, як активне пізнання й поширення української культури, традицій, пошану до історичної пам'яті, дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи, готовність до відстоювання інтересів Батьківщини в мирний час і до захисту її від окупантів. Особливо актуальними є думки І.Огієнка щодо дбайливого ставлення до своєї мови, самовдосконалення в ній, його погляд на мову " як душу кожної національності", її найцінніший скарб" [3, 239-240].

Проблема громадянської освіти та громадянського виховання актуальна сьогодні не лише в Україні, а й у світі. Про це свідчить "Декларація і програма виховання громадян в дусі демократії, заснованого на усвідомленні ними своїх прав і обов'язків", прийнята на 104 сесії Комітету Міністрів Ради Європи (членом якої є й Україна), яка відбулася 6-7 травня 1999 року в Будапешті з нагоди 50-ти річчя цієї організації. Парадигма глобальної мети європейського громадянського виховання містить такі основні положення: формування громадянської позиції кожної конкретної людини; побудова гідного суспільства на всіх рівнях життєдіяльності індивіда (держава, сім'я, школа); відчуття європейської спільності й водночас збереження національних особливостей; забезпечення всіх громадян реальним правом отримувати знання і навички, необхідні для повноцінного життя і діяльності у громадянському суспільстві [1, 8-9]. Спільні для країн Європи ціннісні характеристики – любов до Батьківщини, співчуття, гідність, солідарність, толерантність, єдність, взаємність, безпека, демократія, активність, свобода, правосуддя і мир – у переважній більшості ідентичні тим цінностям, які у свій час проповідував І.Огієнко.

Кожна країна по-своєму розв'язує проблему формування національної і громадянської свідомості.

Дослідники визначають універсальні принципи громадянської освіти: неперервності, міждисциплінарності, зв'язку її з практичною діяльністю, інтеграційності, інтеркультурності [5, 17-18]. Щодо України, то проблема полягає в оптимальному поєднанні універсальних підходів до громадянської освіти та громадянського виховання й особливостей українського державотворення. О.Сухомлинська, один з авторів "Концепції громадянської освіти в Україні", стверджує, що "сьогодні в Україні – з одного боку, процеси державотворення вимагають єднання на основі формування громадянських якостей спільноти, проявів громадянськості та відповідних вчинків відносно ідеї державності, а з іншого простежується підхід до громадянськості, як абсолютної якості, риси індивіда" [7, 21].

На жаль, в Україні спостерігається тенденція негативного ставлення до своєї країни, неприйняття громадянських норм і цінностей. Про це, зокрема, свідчать результати соціологічного дослідження Українського інституту соціальних досліджень і центру "Соціальний моніторинг". 48% респондентів 1517 років хотіли б народитися й жити в іншій країні, 42% – не пишуться своєю належністю до громадянства України. Лише 44% юнаків ствердно відповіли на запитання "Чи пішов би ти захищати свою країну у випадку війни?". На запитання "Чого б найбільше ви хотіли досягти в житті?" відповідь "Принести користь своїй країні" обрали тільки 12% опитаних [6, 61-63]. За матеріалами Інституту соціальної та політичної психології лише 37,7 відсотка студентів педвузів підтвердили бажання бути громадянином України за умови вільного вибору громадянства [8, 12]. Це й не дивно, бо вчителі поставлені в Українській державі за межу виживання. Але ж не варто забувати, що врятувати суспільство, українську націю може лише освіта, школа, вчитель, який допоможе молоді "зміцнитися духом, набиратися мудрості", до чого закликав у своїй проповіді "Добре виховуємо нашу молодь" митрополит Іларіон – Іван Огієнко.

Формування громадянської позиції, залучення школярів до активного життя вимагає відродження таких соціальних утворень, як громадські дитячі та молодіжні організації і об'єднання, позашкільні заклади освіти. Перспектива бути в організації приваблює переважну більшість дітей і підлітків. І.Огієнко писав: "Ціла інтелігенція мусить найпильніше дбати, щоб організувати добру позашкільну освіту для свого народу" [4, 41].

Кращі представники української інтелігенції дійсно дбають про підростаюче покоління, його громадянську та національну сутність. В Україні створено громадянську організацію "Фонд "Освіта для демократії", Інститут громадянської освіти при Національному Університеті "Киево-Могилянська Академія", який запровадив проект "Українська мережа" громадянської освіти". Ме-

тою цього проекту є поширення через телекомунікаційну мережу знань про демократію, громадянські права та відповідальність, державний устрій України. Формуванню світогляду школярів, виробленню навичок самоврядування сприяє низка гуртків, секцій, об'єднань, товариств, організацій. Це і найчисленніші всеукраїнські дитячі та юнацькі громадські організації, такі як Спілка піонерських організацій України, Українське дитячо-юнацьке товариство "Січ", Українська скаутська організація "Пласт" та ін.

Особливої уваги заслуговує поширення в Україні Гуртків Плекання Української Мови, ідею організації яких висловлював свого часу І.Огієнко, розуміючи виховний вплив таких об'єднань на збереження й поширення української мови, пісні, обрядів та ін. Започатковані в 1991 році, вони охопили понад шість десятків населених пунктів України і продовжують множитися завдяки ентузіастам – учителям української мови з різних куточків України та інших країн, де є українська діаспора. У м. Філадельфії (США) була створена Українська Світова Спілка Професійних Учителів (УССПУ), яка поставила собі за мету об'єднати українських учителів у всьому світі. Вона провела вже сім з'їздів УССПУ. Очолоє її вчитель біології, українець за походженням, п. Зіновій Квіт. Педагоги Кам'янець-Подільської ЗОШ №16 відгукнулись на його звернення, опубліковане в газеті "Освіта", і створили осередок УССПУ на чолі з вчителем-методистом Федірко Аллою Григорівною. Крім учительських з'їздів, УССПУ організує під своїм крилом українську шкільну молодь світу в Гуртках Плекання Української Мови (ГПУМ). Основний зміст роботи цих гуртків – проведення свят української мови, підтримка видавничої діяльності і, найважливіше, організація спілкування українською мовою для дітей, які хочуть поліпшення її як в Україні, так і в діаспорах. Починаючи з 1995 року, щороку гуртківці збираються влітку в табори для обміну досвідом, спільних мандрівок, ігор, виховних програм. Кам'янецькі гуртківці разом із своїм керівником А.Г.Федірко побували в такому таборі в Румунії. І в Кам'янці-Подільському двічі (у 2001-2002 р.р.) функціонував Міжнародний дитячо-юнацький табір Гуртків плекання української мови. Перший табірний збір зусиллями Зіновія Квіта, американських спонсорів з м. Чикаго та А.Г.Федірко, заступника голови координаційного центру Гуртків Плекання Української Мови під опікою Української Світової спілки Професійних Учителів, об'єднав представників українського народу з м. Кам'янця-Подільського, з м. Енергодар Запорізької області та румунських українців з Мармурового повіту. Як виявилось, в цьому живописному куточку Карпат 500 років тому заснував українське поселення один з князів Коріатовичів, вигнаний братами з Кам'янця за перехід у православну віру.

Другий з'їзд табору зібрав дітей із шахтарської Донеччини (м. Воловахи) та з Придністров'я (м. Бендери). Протягом десяти табірних днів гуртківці знайомилися з історичними пам'ятками міста

і району, зустрічалися із цікавими людьми, проводили уроки української мови, української літератури, уроки пам'яті, уроки дружби тощо. Завершувалася табірна зміна поїздкою до Києва на світовий з'їзд Гуртків Плекання Української Мови у дні святкування Дня незалежності України. Там збиралися діти з 10 подібних таборів із різних куточків України та Європи. Додому вони везли незабутні враження і любов до української мови, культури, історії. Зрозуміло, що подібні акції сприяють гуманістичному вихованню дітей, підлітків, молоді на основі загальнолюдських цінностей, норм і традицій української та світової культури, формуванню громадянських якостей українських школярів, їхньої свідомої громадянської позиції. На часі – розширення такого спілкування, в першу чергу, за рахунок студентів-філологів, фінансова підтримка з боку місцевої адміністрації, утворення нових об'єднань, спілок чи товариств, які б сприяли розвитку позитивного ставлення до української мови, культури, бо, на думку І.Огієнка, без цього народ втрачає найсильніший двигун "свого духовного розвитку й засуджується на культурне й національне каліцтво". Українську державу може і повинна врятувати українська освіта, формуючи національну самосвідомість.

Література

1. Гриценчук О. Формування громадської свідомості (Європейський аспект) // Рідна школа. – 2002. – № 10.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 24 квітня 1 травня 2002 р.
3. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне видання 1918 р. – К.: Абрис, 1991. – 273 с.
4. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – Жовква, 1936. – 72 с.
5. Рогозін М. Громадянське виховання: методологія і організація у світлі європейського досвіду// Шлях освіти.– 1999. – № 4.
6. Степаненко В. До проблеми посткласичної концептуалізації соціальних змін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 45.
7. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості і школа в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 4.
8. Щербань П. Національне спрямування навчально-виховного процесу закладів освіти // Рідна школа. – 2000. – № 10.

Анотація

У статті проводиться паралель між поглядами І.Огієнка на шляхи розвитку громадянської свідомості школярів та сучасним станом цієї проблеми в Україні. Обґрунтовуються педагогічні умови успішного національного виховання. Наводяться приклади з роботи передових педагогів щодо формування позитивного ставлення школярів до рідної мови, історії, культури, виховання патріотичних почуттів.

In the given article the parallel is being shown between I.Ohienko's views on the ways of the development of the civic consciousness of the schoolchildren and the modern state of this problem in Ukraine. The pedagogical conditions of the successful national upbringing is being motivated. The examples are being proposed from the work of the progressive teachers dealing with the formation of the positive pupils' attitude to the native language, history, culture, upbringing of patriotism.

Лариса Ляхоцька
м. Київ

ДОБРИЙ ПІДРУЧНИК – ШЛЯХ ДО УЧНЯ (ІВАН ОГІЄНКО ЯК АВТОР І ВИДАВЕЦЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА)

Реформа школи, зміна її структури (12-річний термін навчання), перехід на платні підручники, якнайповніше й вчасне забезпечення ними школи, створення навчальної книги нового покоління за новими стандартами – це проблеми, з якими зіткнулася вся освітня система України, видавництва, науковці, батьки та учні.

На підставі вивчення науково-педагогічної літератури (Я.Кодлюк. Розвиток підручникотворення в початковій освіті України в 6080х роках ХХ століття. // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 50-54; Л.Бондарчук. Методику підкаже текст: навчальний посібник – Тернопіль: МальваСО, 2001. – 160 с.), дискусійних матеріалів на шпальтах педагогічної преси (М. Філь. Реаніматор української книги // Українське слово. – 2002. – 5-11 грудня; А.Гурій, М.Бурда, В.Волинський. Навчальний підручник для 12-річної загальноосвітньої школи // Освіта України. – 2001. – 30 травня; І.Подолук, Т.Карбовнича. Реформа школи: проблеми створення і видання нових підручників. // Освіта України. – 1999 – № 4), критичного аналізу з досвіду минулого (на прикладі педагогічної спадщини Івана Огієнка) визначимо актуальні проблеми та пріоритетні завдання українського підручникотворення на сучасному історичному етапі.

На нашу думку, основною причиною, яка лежить в основі проблеми, є відсутність систематизованих і стандартизованих, узгоджених з науковцями, практиками-вчителями, навчальними програмами дидактичних основ підручникотворення. Наслідком чого є теоретичне переобтяження змісту, збільшення обсягів підручника, складність виконання окремих санітарно-гігієнічних вимог, зокрема дотримання правила мінімізації обсягу і ваги.

Узагальнюючи дослідження науковців, пропозиції видавців, педагогів-практиків, батьків щодо поставленої проблеми, відзначимо, що сьогодні для обґрунтування теорії підручникотворення зроблено багато, але в практичній реалізації її результатів, зокрема створення нормативних і стабільних підручників, є ще багато невиріше-